

„Terezín - místo spojené s holocaustem Židů v průběhu 2. světové války“

Pracovní list II. - příprava na vzdělávací seminář v Památníku Terezín

Židé a společnost

Židovské dějiny začínají již ve starověku, kdy Židé obývali oblasti území starověkého Izraele. Během následujících staletí se pak jejich kmeny začaly rozptylovat do celého světa.

Do západní a střední Evropy přicházeli první Židé většinou jako obchodníci, a to již v římské době. Směřovali sem nejčastěji přes Itálii, kam se dostalo množství židovských válečných zajatců po první římsko-židovské válce (kolem roku 70 n. l.). Velké židovské obce vznikaly ve Francii, v Anglii, v Německu.

Domovem židovského obyvatelstva se stalo i naše území, když tudy procházely obchodní karavany a s nimi i židovští kupci. První doložené zmínky pocházejí z 10. století. Jedná se o tzv. Raffelstättenský celní řád z roku 906 a zprávu diplomata a cestovatele Ibrahima Ibn Jakuba z roku 965. Další zmínky se objevují i v Kosmově Kronice české. Jakési kupecké osady se objevují na území Prahy, Brna, Litoměřic, Olomouce,... Ze 13. století pochází také Staronová synagoga v Praze.

Staronová synagoga

Židé byli často vystaveni útlaku a pronásledování ze strany svých křesťanských sousedů. Byli obviňováni z nejrůznějších zločinů, z ukřižování Ježíše Krista, byli viněni z únosů a vražd křesťanských dětí,... Církev z teologického hlediska nesouhlasila s protizidovským násilím. Židé podle ní mohli konat své bohoslužby a neměli být nuceni ke křtu. Avšak jako trest za ukřižování Ježíše jim bylo přisouzeno podřízené postavení vůči křesťanům. Nesměli vlastnit půdu, zdrojem obživy se pro ně stalo finančnictví a obchodnictví (jejich náboženství jim nezakazovalo kupříkladu půjčování peněz za úrok). Byli nuceni žít v ghettech, odděleně od křesťanů.

Konec 18. století a století devatenácté s sebou přinesly zrovnoprávnění židovských obyvatel. Ghetta otevřela své brány. Židé získali přístup na univerzity a do dalších oblastí života. Záhy dosáhli věhlasu v mnoha oborech.

Od antisemitismu po holocaust

Slovo antisemitismus označuje nenávisť vůči Židům. Poprvé bylo toto slovo použito německým protizidovským aktivistou Wilhelmem Marrem roku 1879.

Jeho kořeny však můžeme najít již ve starověkém Řecku a Římě a přímo souviselo s antijudaismem. Součástí takových protizidovských nálad byly pogromy či zřizování oddělených židovských sídlišť, od 16. století nazývaných ghetta.

V 19. století se zrodil antisemitismus rasový, uplatňovaný později v ideologii nacistického Německa, který vedl nakonec ke smrti několika miliónů evropských Židů, holocaustu.

Co vedlo k holocaustu - fakta, data

- Po 1. světové válce (1914-1918) byli Židé obviňováni ze spolupráce se západními mocnostmi, ze spolčení se s ruskou revolucí a z podkopání zázemí v Německu. Tím vším pak podle této štvavé teorie přispěli k prohře Německa ve válce.
- Židé byli často lidé vzdělání a finančně zajištěni. V chudých poválečných letech, zejména pak v období světové hospodářské krize, byla tato skutečnost ostatním německým občanům trnem v oku.
- Roku 1933 se říšským kancléřem stává Adolf Hitler. Odpůrci vládnoucí NSDAP (Nacionálně socialistická německá dělnická strana) jsou zatýkáni a zavíráni do vznikajících koncentračních táborů.
- Na pravidelném sjezdu NSDAP byly v září roku 1935 v Norimberku přijaty rasové zákony, na základě kterých bylo podle náboženství předků určováno kdo je a kdo není židovského původu.
- V září 1938 byla podepsána v Mnichově dohoda mezi Anglií, Francií, Německem a Itálií o postoupení pohraničních československých území Německu. Tímto aktem měl být zachován světový mír.
- V noci z 9. na 10. listopad 1938 bylo na území říše vypáleno mnoho synagóg a židovských obchodů, zabita téměř stovka Židů. Tato událost vstoupila do historie pod názvem „Křišťálová noc“. Byla to odpověď na atentát židovského studenta na úředníka německého velvyslanectví v Paříži.
- V březnu 1939 byl Německem zabrán zbytek Čech a Moravy a vytvořen Protektorát Čechy a Morava.
- 1. září 1939 začala 2. světová válka.

Protektorát Čechy a Morava

Kdo stál za hrůzami holocaustu?

Adolf Hitler

Vůdce NSDAP. Autor knihy Mein Kampf (nacionalistická, antisemitská a rasová ideologie nacismu). Rozpoutal represálie vůči Židům. Jeho cíle: odstranit ze společnosti skupiny obyvatelstva (Židy, Romy, Svědky Jehovovy, komunisty a další politické odpůrce, mentálně postižené, homosexuály), teritoriální expanze Německa. V dubnu 1945 zřejmě spáchal sebevraždu ve svém bunkru.

Adolf Eichmann

Stál v čele oddělení IV B 4 centrály gestapa v Berlíně. To plánovalo a organizovalo vyhlazování židovského obyvatelstva. Řídil transporty do vyhlazovacích táborů. Po válce se skrýval pod falešným jménem v různých zemích. Izraelská tajná služba jej vypátrala v Argentíně, v květnu 1960 ho unesla a tajně dopravila do Izraele, kde byl postaven před soud a odsouzen k trestu smrti. Byl popraven 31. května 1962.

Reinhard Heydrich

Byl aktivním členem NSDAP, svou činností významně přispěl k zahájení 2. světové války, řídil skupiny Einsatzgruppen (hromadné likvidace obyvatelstva v Polsku a v SSSR), řídil „konečné řešení židovské otázky“. V září 1941 se stal zastupujícím říšským protektorem v Čechách a na Moravě. V květnu 1942 na něj byl v Praze spáchán atentát, na jehož následky v červnu 1942 zemřel.

Heinrich Himmler

Během války působil jako říšský vůdce SS, velitel německé policie, tvůrce systému koncentračních táborů. Nejvlivnější osoba nacistického režimu po Hitlerovi. Po válce byl v přestrojení zatčen Brity. Jakmile byla zjištěna jeho totožnost, požil Himmler jed a spáchal sebevraždu.

Židovské obyvatelstvo v Čechách

a na Moravě po září 1938

Po podepsání dohody v Mnichově dolehlo na Židy, kteří žili v odtržených pohraničních územích, pronásledování uplatňované již v říši. Byli vyháněni do vnitrozemí, mnoho z nich bylo zavléčeno do říše a zde vězněno v koncentračních táborech. Úřady pomnichovského Česko-Slovenska často odmítaly uprchlíky přijmout. Ti se pak ocitli v beznadějně situaci na nové hranici v tzv. „území nikoho“.

Po okupaci 15. března 1939 byl 16. března 1939 zřízen Protektorát Čechy a Morava a české země prohlášeny za součást „Velkoněmecké říše“. Okupace znamenala přenesení protizidovských praktik ze sousední říše na území protektorátu. Rychle se zvyšoval počet protizidovských nařízení.

Zákazů a příkazů pro židovské obyvatelstvo bylo vydáno několik set.

V červenci 1939 byla v Praze zřízena Ústředna pro židovské vystěhovalectví, do jejíž kompetence spadala veškerá protektorátní židovská problematika. Zpočátku ji řídil šéf protizidovského referátu v berlínské centrále gestapa Adolf Eichmann. Postupně na ni byla převedena veškerá agenda týkající se židovských záležitostí.

Na podzim 1941 skončily v Protektorátu Čechy a Morava přípravy k zahájení nové fáze „konečného řešení židovské otázky“. V říjnu 1941 bylo rozhodnuto koncentrovat všechny Židy z protektorátu do jednoho ghetta na území českých zemí. Jako nejvhodnější místo pro tento účel byl vybrán Terezín.

Pevnost Terezín

- Terezín byl založen roku 1780 Josefem II. jako vojenská pevnost.
- Terezínská pevnost patřila po architektonické stránce k nejdokonalejším v Evropě. Skládá se ze dvou částí: z Hlavní a Malé pevnosti.
- Pro armádu byly v Terezíně vybudovány kasárenské objekty.
- Malá pevnost plnila hned od počátku funkci pevnostního vězení. Byli zde vězněni také aktéři sarajevského atentátu na Františka Ferdinanda d'Este, mezi nimi i hlavní z nich, Gavrilo Princip.
- Před 2. světovou válkou žilo v Terezíně asi 7 300 obyvatel včetně vojenské posádky.

Střípky informací o terezínském ghettu

Osoby, které se zapsaly do historie terezínského ghetta

Arnošt Lustig

*1926

V ghettu Terezín byl od roku 1942. Prošel ještě dalšími koncentračními tábory (Osvětim, Buchenwald). Na jaře 1945 uprchnul z transportu smrti. Ve svých knihách, které napsal po válce, se vrací k válečným prožitkům. Žije v USA.

Ze vzpomínek Arnošta Lustiga:

... měl jsem ohromné štěstí, že jsem to přežil.

Nebyla to otázka lepší-horší, chytřejší-hloupější, silnější či slabší.

Z drtivé většiny to bylo štěstí. Vim, že každý z těch, co přežili,

žije jen díky tomu, že někdo jiný zahynul. Ne proto, že to chtěl.

Nepřišla na něj ještě fada.

Mnohokrát jsem si přál zemřít, abych neviděl, čeho jsem byl svědkem.

Nezažil jsem přitom to nejhorší. Nemusel jsem nikoho zabít, nikoho

zradit, zaprodát, nemusel jsem jíst lidské maso... Častokrát jsem byl

asi šílený, možná ne docela odpovědný za svoje jednání. Ale i tehdy jsem měl asi štěstí...

Helga Weissová-Hošková

*1929

V ghettu malovala obrázky, které nám dodnes podávají svědectví o tamním životě, prošla koncentračními tábory v Osvětimi a Mauthausenu. Helga Weissová-Hošková je akademickou malíčkou a žije v Praze.

„Fronta na jídlo v Drážďanských kasárnách“

Petr Ginz

*1928 - říjen 1944

Zahynul v Osvětimi.

V ghettu řídil tento nadaný chlapec časopis Vedem.

Časopis vycházel 2 roky a zachovalo se téměř 800 stran.

Časopis Vedem

Pavel Haas

*1899 - říjen 1944

Zahynul v Osvětimi.

Skladatel, bratr herce Huga Haase, jeden z posledních žáků Leoše Janáčka. Komponoval i v Terezíně.

Plakátek k dětské opeře Hanse Krásy a Adolfa Hoffmeistersa „Brundibár“. Scénu navrhl a režíroval František Zelenka

František Zelenka

*1904 - říjen 1944

Zahynul během transportu do Osvětimi.

Před válkou navrhoval jevištní výpravy a kostýmy v Národním divadle, v Městském divadle na Vinohradech, v Osvobozeném divadle. V terezínském ghettu se rovněž podílel na scénografii.

Kurt Gerron

*1897 - říjen 1944

Pocházel z Berlína. Před válkou působil v berlínských kabaretech, zabýval se režii. Roku 1933 emigroval. V roce 1943 byl internován v táboře Westerbork v Nizozemí a v únoru 1944 deportován do Terezína. Zde se zapojil do divadelní činnosti. Byl pověřen režii propagandistického filmu o terezínském ghettu. Zahynul v Osvětimi.

Kabaret „Karussell“ v režii Kurta Gerrona; plakátek z ghetta

Karel Poláček

*1892 - 1945

Zahynul na pochodu smrti. V terezínském ghettu, kam přijel transportem De roku 1943, přednášel spoluvězňům a působil jako poradce židovského soudu.

Ze vzpomínek na Karla Poláčka

„Pamatuji se na Karla Poláčka. Byl skoupý na slovo, ale když udělal přednášku, stálo to za to.“

(Karel Berman)

... Poláček přednášel o literatuře, zvláště české, a o světovém humoru. Vzpomínám si třeba na jeho přednášku o Cervantesovi, ... mluvil o humoru, o věcech veselých, a přitom byl bolest sama, smutek z něho přímo čísel.“

(Jiří Franěk)

Holocaust - čísla

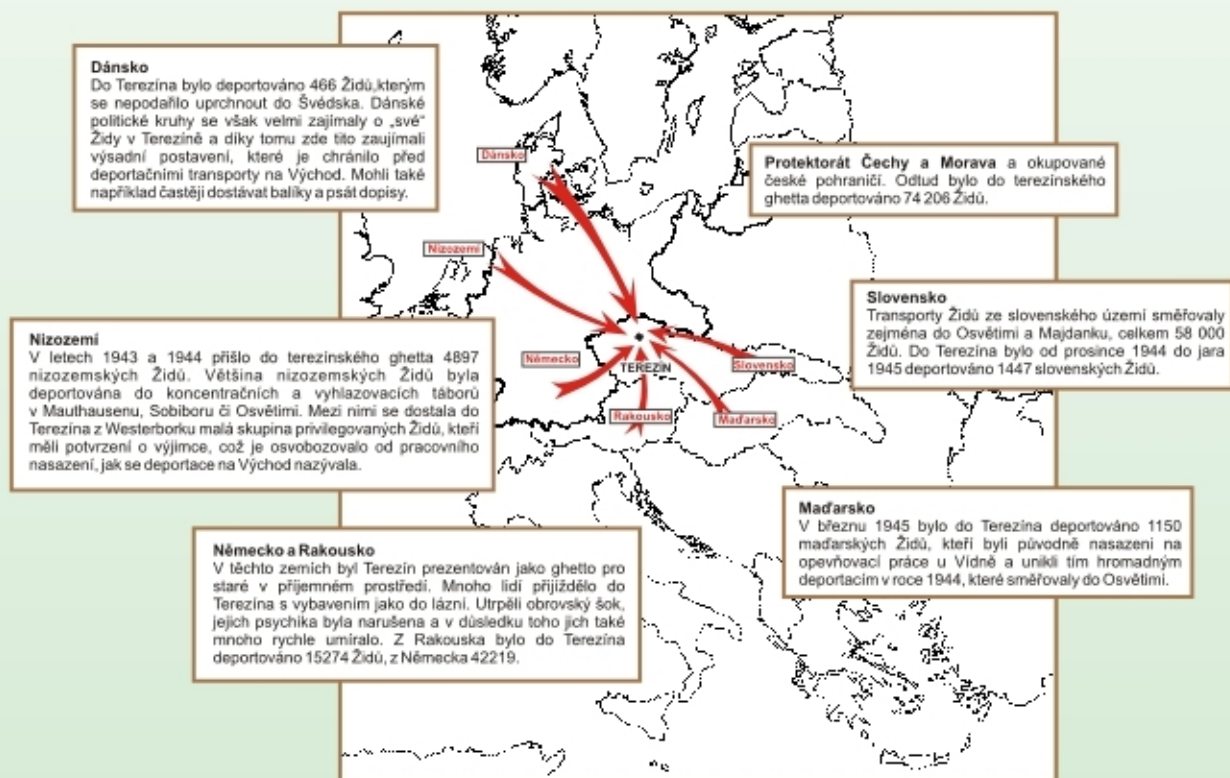
Židé zavraždění v období mezi zářím 1939 a květnem 1945

Mapka zachycuje státy, které byly v letech 1939 - 1945 ovládnuty Německem.

Údaje: Gilbert, M.:
The Dent Atlas of the Holocaust,
1993

Transporty do Terezína

3) Seřad'te chronologicky s pomocí encyklopedií následující události:

- ___ zahájení 2. světové války
- ___ první transport do terezínského ghetta
- ___ založení terezínské pevnosti
- ___ Mnichovská dohoda
- ___ vytvoření Protektorátu Čechy a Morava
- ___ „Křišťálová noc“
- ___ stavba Staronové synagógy v Praze
- ___ Adolf Hitler se stal kancléřem v Německu
- ___ Reinhard Heydrich se stává zastupujícím říšským protektorem
- ___ vznik prvních koncentračních táborů
- ___ vydání knihy Mein Kampf
- ___ návštěva MVČK v terezínském ghettu
- ___ anexe Rakouska
- ___ zřízení kárných pracovních táborů pro Romy v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu
- ___ zatčení a proces s Adolfem Eichmannem
- ___ osvobození Terezína Rudou armádou
- ___ odjezd prvního z protektorátních transportů do Lodže
- ___ začíná fungovat vyhlazovací tábor Osvětim II - Birkenau

4) Minulost a přítomnost - otázky k zamyšlení

Proč je vlastně dobré vzdělávat se o holocaustu?

1. Holocaust patří k nejčernějším stránkám historie lidstva svou promyšleností, průběhem a důsledky. Nebyl však v minulém tisíciletí jedinou genocidou páchanou na našich spoluobčanech, obyvatelích stejné planety. Které další národy trpěly či trpí genocidou?
2. Ještě dnes existují lidé a skupiny, kteří holocaust odmítají. Znáš některé z nich? Mohou být nebezpeční? Pokud ano, čím?
3. V posledních letech můžeme i v naší republice sledovat stále větší nárůst aktivit ultrapravicových skupin v naší společnosti. Činnost jednotlivých skupin je organizována na vysoké úrovni. Jejich členové se snaží o proniknutí do parlamentu a do dalších sfér politického života. Uskutečňují se demonstrace uctívající nacistické zločince, zvyšuje se počet koncertů rasistických kapel. Znáš některé takové kapely? Kde jsi o nich slyšel? Jak hodnotíš zásahy Policie ČR proti rasismu?

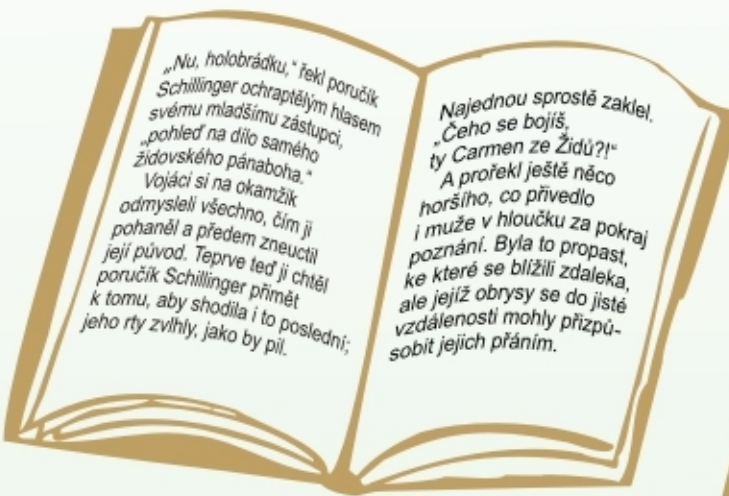
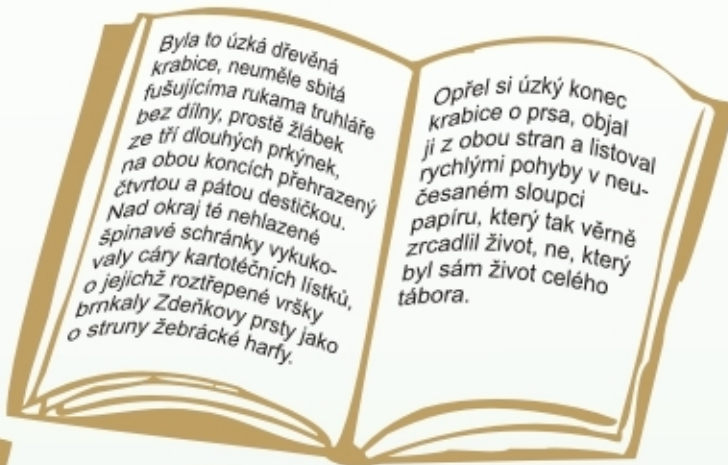
Z těchto důvodů je nutné se o holocaustu učit. Kromě nezměrného lidského utrpení, které přinesl, se musíme dozvědět také to, co k němu vedlo, neboť to nám může pomoci rozpoznat podobné zlo i v dnešní době a zabránit opakování tak hrůzného zločinu.

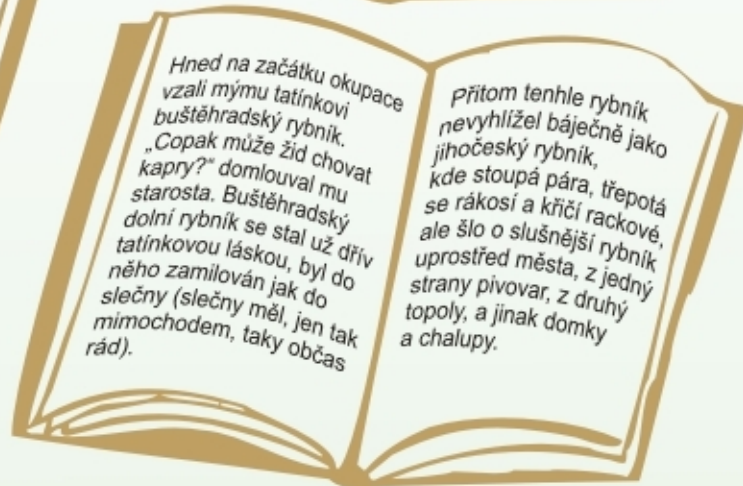
Informace o Památníku Terezína a holocaustu na internetu:

www.pamatnik-terezin.cz

www.holocaust.cz

1) Zjistěte, kdo jsou autoři následujících literárních ukávek a jaké byly jejich osudy v době 2. světové války.

2) Test:

1. První doložené zmínky o židovských obchodnících na našem území pochází:
 - a) z 9. století
 - b) z 10. století
 - c) z 11. století
2. Adolf Eichmann stál v čele:
 - a) ministerstva vnitra
 - b) oddělení IV A 4 v centrále gestapa
 - c) oddělení IV B 4 v centrále gestapa
3. Norimberské rasové zákony byly vydány v roce:
 - a) 1933
 - b) 1935
 - c) 1938
4. Zastupujícím říšským protektorem se roku 1941 stal
 - a) Adolf Eichmann
 - b) Reinhard Heydrich
 - c) Heinrich Himmler
- 5) Rozhodnutí o koncentraci Židů z protektorátu na jedno místo bylo přijato
 - a) v září 1940
 - b) v říjnu 1941
 - c) na podzim 1942
6. První transport Židů přijel do Terezína:
 - a) v září 1940
 - b) v říjnu 1941
 - c) v listopadu 1941
7. Židé v terezínském ghettu zůstávali:
 - a) jak dlouho chtěli
 - b) zpravidla zde byli pouze dočasně, velké množství odešlo transporty na Východ
 - c) pravidelně 4 týdny
8. Malá pevnost sloužila jako:
 - a) ubytovna pro návštěvy SS
 - b) ghetto pro Židy
 - c) věznice gestapa
9. Protižidovská nařízení byla aplikována na celém území naší země od roku:
 - a) 1935
 - b) 1938
 - c) 1939
10. Kdo z následujících spisovatelů pobýval v terezínském ghettu:
 - a) Karel Poláček
 - b) Ota Pavel
 - c) Arnošt Lustig